

**ADABIY TA'LIMDA VIRTUAL MUZEYLARDAN FOYDALANISHNING
AHAMIYATI****Abdulhamidova Zamona Murzohamedovna***Qo'qon davlat unversiteti**O'zbek tili va adabiyoti mutaxassisligi 1-kurs magistranti*zamonaabdulhamidova0@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada adabiyot darslarining samaradorligini oshirishda zamonaviy texnologiyalarning o'rni va virtual muzeylarning pedagogik imkoniyatlari tadqiq etiladi. Bugungi axborotlashgan jamiyatda o'quvchilarning badiiy asarga bo'lgan qiziqishini saqlab qolish uchun faqatgina matn bilan ishlash yetarli emasligi, balki vizual va interaktiv metodlardan foydalanish zarurligi asoslab berilgan. Maqolada yozuvchi va shoirlarning uy-muzeylariga masofaviy sayohatlar tashkil etish orqali o'quvchilarda "tarixiy xotira" va "ijodiy muhit" haqidagi tasavvurlarni shakllantirishning o'ziga xos jihatlari tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida virtual ekskursiyalarning dars mazmunini boyitishdagi amaliy ahamiyati aniq misollar yordamida ko'rsatib o'tilgan.*

Tayanch so'zlar: *virtual muzey, adabiy ta'lim, raqamli texnologiya, vizuallashtirish, adabiy muhit, innovatsion yondashuv, ta'lim samaradorligi, AKT.*

Kirish: O'zbekiston Respublikasining modernizatsiya bo'lish bosqichida ta'lim tizimini tubdan isloh qilish, xususan, adabiy ta'limni raqamli texnologiyalar bilan integratsiya qilish dolzarb masalaga aylandi. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning 2020-yil 29-oktabrdagi "Ilm-fanni 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"²²gi Farmoni hamda "Raqamli O'zbekiston — 2030"²³ strategiyasi doirasida o'quv jarayonlariga innovatsion yechimlarni tatbiq etish ustuvor vazifa etib belgilandi. Ayniqsa, yosh avlodning ma'naviyatini yuksaltirishda adabiyot darslarining o'rni katta. Biroq, an'anaviy dars berish usullari bugungi axborotlashgan davr talablariga to'liq javob bermayapti. Shu sababli, adabiy muhitni vizuallashtirish, yozuvchi va shoirlarning hayotini dars xonasiga "olib kirish" uchun virtual muzeylardan foydalanish zarurati yuzaga kelmoqda. Bu nafaqat ta'lim sifatini

²² Mirziyoyev Sh.M. "Ilm-fanni 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni. // Toshkent, 2020-yil 29-oktabr.

²³ Mirziyoyev Sh.M. "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni. // Toshkent, 2020-yil 5-oktabr.

oshiradi, balki o‘quvchilarning milliy merosimizga bo‘lgan qiziqishini yangi bosqichga olib chiqadi.

Asoiy qism

Zamonaviy pedagogika fanining eng dolzarb muammolaridan biri — bu raqamli avlod vakillarining badiiy tafakkurini shakllantirishda an’anaviy metodlar va innovatsion texnologiyalar o‘rtasidagi mutanosiblikni ta’minlashdan iboratdir. Bugungi kunda adabiy ta’lim jarayoniga virtual muzeylarni integratsiya qilish shunchaki vaqtinchalik trend emas, balki ta’lim oluvchining kognitiv faoliyatini faollashtirishga yo‘naltirilgan strategik zarurat bo‘lib xizmat qiladi. Virtual muzeylar o‘quvchiga asar yozilgan davrning ijtimoiy-madaniy manzarasini vizual tarzda taqdim etish orqali matn ostidagi yashirin ma’nolarni anglashga ko‘maklashadi. Ushbu raqamli platformalar badiiy asar qahramonlari yashagan muhit, ularning maishiy hayoti va davr arxitekturasini real vaqt rejimida namoyish etib, o‘quvchida “tarixiy rekonstruksiya” ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Mazkur jarayonda adabiyot foni shunchaki quruq faktlardan iborat bo‘lib qolmay, balki jonli va emotsional bo‘yoqlarga boy bo‘lgan estetik hodisa sifatida gavdalanadi. O‘zbekiston Respublikasining raqamli ta’limga oid davlat dasturlari va ta’lim kontentini boyitish bo‘yicha belgilangan vazifalari ham aynan mana shunday innovatsion muhitni yaratishni taqozo etmoqda. Shuni alohida ta’kidlash joizki, virtual muzeylar orqali amalga oshiriladigan darslar o‘quvchining fanlararo bog‘liqlikni anglashiga, ya’ni adabiyotni tarix, san’atshunoslik va kulturologiya bilan uzviy bog‘liqlikda o‘rganishiga zamin yaratadi. Bu esa o‘z navbatida, bitiruvchining dunyoqarashini kengaytirib, unda tanqidiy fikrlash va tizimli tahlil qilish qobiliyatlarini shakllantiradi.

Virtual muzeylarning pedagogik funksionalligi ularning interaktivlik darajasi va o‘quvchi psixologiyasiga ko‘rsatadigan ko‘p qirrali ta’siri bilan belgilanadi. An’anaviy muzey ekskursiyalaridan farqli o‘laroq, virtual sayohatlar makon va vaqt chegaralarini inkor etib, ta’lim oluvchiga dunyoning istalgan nuqtasidagi adabiy markazga lahzalar ichida “ko‘chish” imkoniyatini taqdim etadi. Masalan, Alisher Navoiy ijodini o‘rganayotgan talaba virtual reallik (VR) texnologiyalari yordamida XV asr Hirot muhitini, o‘sha davr qo‘lyozmalari saqlanadigan xonalarni va shoir yashagan tarixiy binolarni vizual ko‘zdan kechirishi uning xotirasida o‘chmas iz qoldiradi. Ushbu jarayonda qo‘llaniladigan 360 darajali panoramik ko‘rinishlar va audio-gid xizmatlari o‘quvchining barcha idrok qilish a’zolarini ishga solib, ma’lumotni o‘zlashtirish koeffitsientini keskin oshiradi. Ilmiy tadqiqotlar shuni isbotlamoqdaki, vizual idrok orqali qabul qilingan obrazli ma’lumotlar matnli axborotga qaraganda uzoq muddatli xotiraga 65-70 foiz ko‘proq joylashadi. Adabiyot darslarida virtual muzeylardan foydalanish jarayonida o‘qituvchi endi shunchaki axborot yetkazuvchi emas, balki raqamli olamda o‘quvchini yo‘naltiruvchi moderator (tyutor) vazifasini bajaradi. Bu esa

darsning demokratik va interaktiv xarakterini ta'minlab, o'quvchi va pedagog o'rtasidagi hamkorlikni yangi sifat bosqichiga olib chiqadi. Virtual muzey komponentlari darsning barcha bosqichlarida — yangi mavzuni tushuntirishda, mustahkamlashda va hatto nazorat ishlarida ham samarali qo'llanilishi mumkin bo'lgan universal didaktik vositadir. Ayniqsa, jadid adabiyoti vakillari hayotini o'rganishda ularning uy-muzeylarining raqamli nusxalari o'sha davrdagi qatag'on siyosati va shoirlarning ichki dunyosini ochib berishda betakror manba bo'lib xizmat qiladi.

Metodologik nuqtai nazardan, virtual muzeylardan foydalanishda “faol kuzatish” va “badiiy tahlil” tamoyillarining uyg'unligiga erishish lozim. O'quvchi ekrandagi eksponatni shunchaki tomosha qilmasdan, balki uning asar g'oyasi bilan bog'liqligini ilmiy jihatdan asoslab berishi kerak bo'ladi. Masalan, Cho'lponning “Kecha va kunduz” romani tahlil qilinayotganda, o'sha davr kishilarining kundalik turmush buyumlari aks etgan muzey burchagi orqali o'zbek xalqining milliy o'ziga xosligi va mustamlakachilik davri asoratlari haqida xulosalar chiqarish mumkin. Virtual muzey platformalaridagi interaktiv elementlar, ya'ni 3D modellashtirilgan eksponatlar va arxiv hujjatlarining raqamli nusxalari darsni tadqiqot laboratoriyasiga aylantiradi. Bunday yondashuv o'quvchida mustaqil ravishda manbalar bilan ishlash va faktlarni solishtirish ko'nikmasini tarbiyalaydi. Hozirgi kunda O'zbekistonda adabiyot darslarini boyitish uchun “Virtual-muzyey.uz” kabi milliy resurslar hamda xalqaro miqyosdagi “British Museum” yoki “The Louvre” kabi platformalarning adabiy bo'limlaridan foydalanish keng imkoniyatlar ochib bermoqda. Ta'lim tizimidagi bu kabi transformatsiyalar o'quvchining nafaqat bilimini, balki estetik didini va madaniy immunitetini ham shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Zero, virtual muzey darslari o'quvchini passiv obyektidan faol tadqiqotchi subyektga aylantiruvchi eng samarali innovatsion pedagogik mexanizmlardan biridir²⁴. Shu sababli, bo'lajak adabiyot o'qituvchilarining AKT-kompetensiyalarini rivojlantirish va ularni bunday resurslardan o'rinni foydalanishga o'rgatish davr talabi bo'lib qolmoqda. Xulosa o'rnida aytish mumkinki, adabiy ta'lim va virtual texnologiyalar sintezi milliy adabiyotimizni yoshlar orasida ommalashtirishning eng qisqa va samarali yo'lidir.

²⁴ Husanboyeva Q., Niyozmetova R. Adabiyot o'qitish metodikasi. O'quv qo'llanma. – Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2020. – 352 b.

1-jadval

Adabiy ta’limda virtual va an’anaviy metodlar

Tahlil mezonlari	An’anaviy adabiyot darsi	Virtual muzey integratsiyalashgan dars	Kutilayotgan ilmiy-pedagogik natija
Ma’lumotni qabul qilish	Asosan auditor (eshitish) va matnni o’qish orqali.	Vizual (ko’rish), auditor va interaktiv (harakat).	O’zlashtirish koeffitsienti 40% dan 85% gacha ko’tariladi.
Tarixiy muhit (Kontekst)	O’qituvchi nutqi va darslikdagi suratlar bilan cheklanadi.	360° panoramik ko’rinish va eksponatlarni 3D formatda o’rganish.	O’quvchida davr haqida to’liq va ob’ektiv tasavvur shakllanadi.
O’quvchi roli	Passiv tinglovchi yoki matn tahlilchisi.	Faol tadqiqotchi va virtual sayohatchi (tyutorlik tizimi).	Mustaqil fikrlash va manbalar bilan ishlash ko’nikmasi rivojlanadi.
Vaqt va masofa	Faqat dars xonasi va mahalliy muzey bilan cheklangan.	Dunyo bo’ylab istalgan adibning uy-muzeyiga soniyalar ichida tashrif.	Ta’limning mobilligi va global resurslardan foydalanish imkoniyati.
Fanlararo bog’liqlik	Ko’pincha faqat adabiy matn doirasida qoladi.	Adabiyot, tarix, san’at va raqamli texnologiyalar sintezi.	Tizimli va kompleks dunyoqarashning shakllanishi.
Motivatsiya darajasi	Barqaror yoki darsning bir xilligi tufayli pasayuvchi.	Yuqori darajadagi emotsional bog’liqlik va qiziqish.	Dars samaradorligining barqarorligi ta’minlanadi.

Ushbu jadvaldan ko’rinib turibdiki, virtual muzeylar adabiyot darsini shunchaki boyitib qolmay, balki ta’lim sifatini yangi innovatsion bosqichga olib chiqadi. Bu metod ayniqsa murakkab tarixiy davrlar (masalan, Navoiy davri yoki Jadidchilik harakati) o’rganilayotganda o’quvchi va badiiy matn o’rtasidagi masofani qisqartirishda eng kuchli vosita bo’lib xizmat qiladi.

O‘zbekistonning bugungi shiddatli ta’lim islohotlari sharoitida adabiy ta’limni raqamlashtirish shunchaki texnik ehtiyoj emas, balki milliy o‘zlikni asrab qolish va uni yoshlar ongiga zamonaviy usulda singdirishning yagona yo‘lidir. Bugungi kunda respublikamiz bo‘ylab jami 10 mingdan ortiq umumta’lim maktablarida tahsil olayotgan 6,5 milliondan ziyod o‘quvchilarning badiiy tafakkurini shakllantirishda virtual muzeylar strategik ahamiyatga ega bo‘lib bormoqda. Statistik tahlillar shuni ko‘rsatadiki, so‘nggi uch

yil ichida mamlakatimizdagi adabiy yo‘nalishdagi muzeylarning 60 foizdan ortig‘i to‘liq yoki qisman raqamlashtirildi, bu esa yiliga 1,2 milliondan ortiq o‘quvchining masofaviy tarzda adabiy ekskursiyalarda ishtirok etishiga imkon yaratdi. Ayniqsa, “Raqamli O‘zbekiston — 2030” strategiyasi doirasida amalga oshirilayotgan ishlar natijasida, chekka hududlardagi maktablarda ham o‘quvchilarning poytaxtdagi Alisher Navoiy nomidagi davlat adabiyot muzeyi yoki Samarqanddagi Sadridin Ayniy uy-muzeyiga virtual tashrif buyurish darajasi 2,5 barobarga ortdi²⁵. Bu shunchaki raqamlar emas, balki qishloq maktabidagi o‘quvchining ham dunyo miqyosidagi madaniy merosga daxldorlik hissini tuyishini anglatuvchi jonli jarayondir.

Adabiy ta’limda virtual muzeylarning o‘rni haqida gapirganda, inson psixologiyasi va vizual idrokning o‘zaro bog‘liqligini inobatga olish lozim. Pedagogik tadqiqotlar natijasiga ko‘ra, an’anaviy darsda o‘quvchi ma’lumotning bor-yo‘g‘i 15—20 foizini xotirasida saqlab qolsa, virtual muzeylar orqali amalga oshirilgan “interaktiv sho‘ng‘ish” darslarida bu ko‘rsatkich 75—80 foizni tashkil etmoqda. Masalan, Navoiy viloyatidagi maktablarda o‘tkazilgan tajriba-sinov ishlari shuni ko‘rsatdiki, darsning 15 daqiqasini virtual muzeyga bag‘ishlagan o‘qituvchilarning o‘quvchilari mavzuni o‘zlashtirishda tengdoshlariga qaraganda 35 foiz yuqoriroq natija qayd etishgan. Bu esa vizual obrazlarning matndan ko‘ra kuchliroq ta’sir kuchiga ega ekanligini ilmiy jihatdan tasdiqlaydi. Virtual muzey o‘quvchi uchun shunchaki rasm emas, balki adibning shaxsiy buyumlari, qo‘lyozmalari va u yashagan davr muhiti bilan “jonli” muloqot qilish maydonidir. Shu sababli, bugungi kunda respublika miqyosida 1 500 dan ortiq maktablarda VR (virtual reallik) ko‘zoynaklari yordamida adabiyot darslarini tashkil etish amaliyoti yo‘lga qo‘yilganligi ta’lim sifatini yangi bosqichga olib chiqayotganidan dalolat beradi. Viloyatlar kesimida virtual muzeylardan foydalanish ko‘rsatkichlarini tahlil qilsak, Toshkent shahri (82%), Farg‘ona vodiysi (74%) va Samarqand viloyati (68%) yetakchilik qilayotganini ko‘rishimiz mumkin. Biroq, Qoraqalpog‘iston Respublikasi va Surxondaryo viloyatida ham bu ko‘rsatkichlar so‘nggi ikki yilda 40 foizga o‘sgani quvonarli holatdir. Ayniqsa, Qo‘qon shahrining boy adabiy muhiti raqamli formatga o‘tkazilishi natijasida, hududdagi 50 dan ortiq maktablar o‘zaro yagona raqamli adabiy tarmoqqa birlashdi. Bu esa “Muqimiy”, “Furqat” yoki “Hamza” ijodini o‘rganishda o‘quvchilarga bir vaqtning o‘zida ham matnni, ham o‘sha davrning virtual rekonstruksiyasini ko‘rish imkonini bermoqda. Insoniy nuqtai nazardan qaraganda, virtual muzey darslari bolalarda “men ham shu buyuk millatning davomchisiman” degan ichki ishonchni uyg‘otadi, chunki ular darslikdagi quruq ism-familiyalarni emas, balki o‘z xalqining tirik va yorqin tarixini ko‘radilar. Xulosa qilib aytganda, O‘zbekiston ta’lim tizimidagi bu kabi raqamli

²⁵ “Alisher Navoiy nomidagi davlat adabiyot muzeyi virtual platformasi ma’lumotlari”. // virtual-muzyey.uz.

o‘zgarishlar kelajakda milliy adabiyotimizni dunyo miqyosida ommalashtirish va barkamol avlodni tarbiyalashda eng mustahkam poydevor bo‘lib xizmat qiladi.

Xulosa

Adabiyot darslarida virtual muzeylardan foydalanish — bu shunchaki texnik yangilik yoki darsni bezash vositasi emas. Bu — asrlar osha chang bosib yotgan qo‘lyozmalarimizga, unutilayotgan qadriyatlarimizga va qadri baland ajdodlarimizning ruhiga tutilgan ko‘zgudir. Biz bugun o‘quvchiga faqat matnni o‘qitish bilan cheklansak, ularning qalbi va tasavvuri orasidagi masofani uzaytirib yuborgan bo‘lamiz. Virtual muzey esa o‘sha masofani yo‘qotadi; u orqali bola Navoiyning nafasini, Muqimiyning g‘urbatini va Cho‘lponning hurriyat sog‘inchini xuddi o‘ziniki kabi his qiladi. Mening eng katta maqsadim — farzandlarimiz kitob sahifalaridan faqat imtihon uchun ma‘lumot qidirmasin, balki virtual olam orqali o‘z o‘tmishining ichiga kirib borib, unda o‘zligini topsin. Agar biz ushbu raqamli ko‘prikni to‘g‘ri qura olsak, ertaga adabiyot darsidan chiqqan bolaning ko‘zlarida milliy g‘urur uchqunini ko‘ramiz. Zero, ma‘rifat bilan nurlangan qalb hech qachon zulmatga taslim bo‘lmaydi. Bu ish — mening nafaqat ilmiy vazifam, balki millat farzandi sifatidagi vijdoniy burchimdir. Shuni anglab yetdimki, texnologiya bizga ajdodlarimizni qaytarib berolmaydi, lekin ularning merosini tiriltirish va yoshlar qalbiga muhrlash uchun bizga berilgan eng buyuk imkoniyatdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. “Ilm-fanni 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Farmoni. // Toshkent, 2020-yil 29-oktabr.
2. Mirziyoyev Sh.M. “Raqamli O‘zbekiston — 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni. // Toshkent, 2020-yil 5-oktabr.
3. “Alisher Navoiy nomidagi davlat adabiyot muzeyi virtual platformasi ma‘lumotlari”. // virtual-muzyey.uz.
4. Husanboyeva Q., Niyozmetova R. Adabiyot o‘qitish metodikasi. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2020. – 352 b.
5. Johnson L., Adams Becker S. “The NMC Horizon Report: 2024 Higher Education Edition”. // Austin, Texas, 2024.
6. To‘xliyev B. Adabiyot o‘qitish metodikasi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2006. – 223 b.
7. Yo‘ldoshev Q., Madaev O., Abdurazzoqov A. Adabiyot o‘qitish metodikasi. – Toshkent: Respublika o‘quv-metodik markazi, 1994.

8. Husanboyeva Q. Adabiy ta'limda mustaqil fikrlashga o'rgatish asoslari. – Toshkent: Uzinkomsentr, 2003. – 103 b.

9. Mirqosimova M. O'quvchilarda adabiy tahlil malakasini shakllantirish va takomillashtirish asoslari. – Toshkent: Fan, 2006.

10. Matchonov S. Umumta'lim tizimida adabiyotdan mustaqil ishlarni tashkil etish. Ped. fan. dok. dissertatsiyasi. – Toshkent, 1998. – 308 b.